

De la Rosa de Foc al cinema Princesa

Barcelona, la ciutat que fou coneguda a Europa com la Rosa de Foc, pels atemptats que hi tingueren lloc entre finals del segle XIX i principis del XX, ha comptat i continua comptant amb moviments alternatius i llibertaris.

Barcelona i el nom d'Icària, la utopia cabetiana, van unides des que Cerdà, en el seu pla de l'Eixample, dona aquest nom a la zona de San Martí de Provençals. No sabem gaire bé per què les idees de Fourier i de Cabet arrelen tan endins en una ciutat que començava lentament a industrialitzar-se i en què es produeixen actes ludistes importants, com la crema del Vapor d'en Bonaplata (1835) o la vaga de les selfactines el 1854. Sembla que la tradició de ciutat oberta i de pas lliure de lluny, a Barcelona.

Durant els anys de la revolució industrial, la burgesia emprendedora i il·lustrada li donà un caràcter obert, però el que marcà definitivament la ciutat és l'extraordinària duresa i combativitat del moviment obrer, aliat sempre amb les avantguardes artístiques, ja siguin literàries o plàstiques. Vicens Vives constata clarament l'esquerranisme barceloní quan descriu els efectes de la revolució del 1868: "De fet, des de 1868, existien a Espanya dues capitalitats: Madrid, centre del moviment liberal centralista, abocada al reaccionarisme borbònic, i Barcelona, centre del moviment democràtic federalista, abocada al futurisme de les internacionals obreres".

Així, des de la difusió de les primeres veus del socialisme utòpic, fins a les agrupacions de caràcter carbonari o la constitució d'una força tan important com la CNT a principi de segle, hi ha ben poc. L'estructura heretada de les propostes de Bakunin, dels grups au-

tònoms i federats entre ells, persistirà, creixerà i es consolidarà fins a la guerra del 36-39 i continuarà en els grups del maquis i dels guerrillers urbans dels MIL, GARI, etc.

Els grups autònoms que es creen amb una finalitat concreta tenen a voltes una vida efímera, o bé poden perviure molts anys. De l'atemptat individual d'inspiració nihilista del tombant de segle (que dona a la ciutat el nom de la Rosa de Foc), es va passar a l'acció del grup coordinat amb una finalitat específica, que ja no era la de cridar l'atenció pública sobre la tirania del poder, sinó l'estratègia de l'acció directa francesa, propagada per Pouget, a partir del sabotatge i l'expropiació.

La vida del grup d'afinitat és la clau de volta de la formació de la cultura llibertària a l'estat espanyol, sobretot en territoris com Catalunya, el País Valencià o Andalusia. El grup apareix com un univers en petit, i no es limita a exercir l'acció violenta d'atac o de defensa contra iniciatives violen-

tes de la patronal, sinó que intenta de transformar l'entorn a partir de les accions quotidianes dels seus membres. A partir del grup d'afinitat s'articula tota una organització clandestina que cobria molts aspectes de la vida quotidiana. No és estrany de trobar grups que financin editorials obreres —com és el cas dels Solidarios i la Librerie International Anarchiste de S. Faure a París—, o com el grup Sol y Vida del Clot que, conjuntament amb el sindicat fabril de la CNT, crearà l'escola La Farigola, de Puig Elies.

Durant la Primera Gran Guerra es desenvolupen els grups d'afinitat. El 1916 Barcelona era en plena ebullició. El conflicte europeu tenia una magnitud sense precedents i la posició de neutralitat beneficià extraordinàriament l'economia catalana. Com era natural, la ciutat va créixer i arrebegà exèrcits de mà d'obra que s'establiren al Raval, ja densament poblat, i a la rodalia del nucli urbà. L'ambient proletari era ric en associacions de tota mena. Durant aquests anys l'anarco-sindicalisme organitzat creix a les barriades obreres. Al mateix temps, la burgesia no dissimula els guanys i es distingeix del proletariat. Així, els enfrontaments esdevenen inevitables, com sigui que una de les greus repercussions de la guerra europea fou l'encariment de la vida. Barcelona es convertí en capital internacional per causa de la guerra i de la fama esquerranista: hi acudiren desertors, espies, comerciants d'ambdós bàndols

Una columna de milicians passen sota l'Arc de Triomf de Barcelona, de camí cap a l'estació del Nord el dia 28 d'agost de 1936. La presència pública dels anarquistes a la ciutat durant la guerra va ser aclaparadora.

ARXIU

Aldarulls a les Rambles de Barcelona, el juliol de 1936. Amb l'inici de la guerra, gran part de la producció es col·lectivitzà.

i també revolucionaris europeus que no volien participar en la guerra per causa del seu sòlid antimilitarisme o de la seva concepció de l'internacionalisme obrer. Tot aquest conglomerat, que coincidia en les vetllades a les terrasses del Cafè Espanyol i en algunes altres del Paral·lel, influí força en la formació de l'imaginari popular barceloní: homes com Victor Lvoitch Kibaltchiche (Victor Serge) o Eugene Humbert varen escriure posteriorment sobre Barcelona i sobre la seva amistat amb líders com Seguí, Pestaña, Negre i més homes de la CNT. Va tornar així el mite sobre la ciutat revolucionària iniciat amb la Rosa de Foc i la llegenda sinistra del castell de Montjuïc, reproduïda regularment a les pàgines dels diaris anarquistes internacionals com *Le Libertaire*, que es fa ressò dels processos de final de segle passat i de la campanya contra la pena de mort imposada a Ferrer i Guàrdia.

Les iniciatives eren constants a partir dels anys 20: per tota la ciutat sorgeixen agrupacions com *Faros*, *Verdad*, *Germen*, etc., que al redós del grup apleguen activitats excursionistes, teatrals, editorials, etc. A partir del grup d'afinitat es discuteix —i, sobretot, es llegien— els temes més actuals: esperantisme, eugenèsia, naturisme, tabaquisme, sexualitat lliure, etc. Un reflex d'aquestes activitats del

Tot coincidint amb la I Gran Guerra, Barcelona es va omplir de revolucionaris i antimilitaristes procedents de tot Europa.

moviment obrer foren les seves publicacions: des d'una primerenca *Tramontana*, el 1884 i en català, obra de Josep Llunas i els seus companys de la I Internacional (Cels Gomis, R. Farga Pellicer, A. Marsal, A. Pellicer, o G. Sentiñón), fins a *Acracia*, o *Natura*, entre moltes més. Cal destacar també, els anys de Primo de Rivera, la *Revista Blanca* de la família Montseny, feta al carrer d'Escornalbou, que assolí un gran ressò, i que aviat afegí l'edició de col·leccions de fulletons com "La Novela Ideal". Els dibuixants més avantguardistes acompanyen els llibertaris, i comencen a dibuixar Helios Gómez, Les, Toni Vidal, Shum, Lamolla, Ramón Acín o Baltasar Lobo a Barcelona.

El fenomen de l'autodidactisme

obrer suscitava la discussió i la crítica d'idees. Aquest autodidactisme anarquista seguia la tradició iniciada pels lliurepensadors i els francmaçons que, per la seva banda, havien iniciat a Barcelona un important moviment en favor de les escoles laïques. Amb la creació d'aquestes escoles, la majoria de vida efímera, es divulga al nostre país el pensament dels teòrics anarquistes en els aspectes humanistes i científics, i esdevenen populars homes com els geògrafs Kropotkin i Reclus, el materialista Buchner, els malthusians Robin, Humbert i Devaldés, o els filòsofs Paraf-Javal i Guyau.

Seguint les propostes del moviment antiautoritari es desenvoluparen a Barcelona diverses formes d'insubmissió i de rebel·lió contra l'estat: des de l'enderrocament popular de l'ominosa Ciutadella el 1868 fins a les contínues revoltes contra les quintes (que troben un precedent en l'abolició de quintes per les Juntes de Barcelona, també el 1868). Aquests avalots adquiriran una importància decisiva en els fets de juliol del 1909, o bé en les campanyes de deserció del servei militar, fetes pels llibertaris durant la dictadura de Primo de Rivera el 1923.

Durant la guerra civil els sentiments antimilitaristes canvien i es formen batallons d'homes i dones voluntaris al front d'Aragó, i un exèrcit popular a partir de la mateixa dinàmica de funcionament dels grups d'afinitat. De Barcelona marxen cinc columnes al front desfilant per la Diagonal. Aleshores, es faran populars expressions com "guerrer sí, soldat no" en llavis d'alguns homes i dones de la CNT. El protagonisme social de les dones, reivindicat ja des de la tradició utòpica per Fourier i alguns altres pensadors, fou considerable: participaren en les barricades de la revolució de juliol del 1909, i en els assalts a les presons el 1931 i el 1936. També varen integrar-se en l'exèrcit popular, el juliol del 1936, per tornar a Barcelona uns mesos després a posar-se al capdavant de les col·lectivitzacions i de les empreses re-

a internacionalment com una ciutat revolucionària

convertides en fàbriques de material de guerra.

Fóra llarg d'enumerar les iniciatives proposades pels anarquistes quan arribaven a llocs on podien organitzar la vida col·lectiva. Malgrat les tenses discussions sobre la participació en el poder o no, en alguns municipis de la rodalia de Barcelona es plantejà l'abolició dels lloguers dels pisos, i el Sindicat de Construcció va establir un lloguer mínim que havia de permetre la construcció de noves cases i el manteniment de les ja existents. En alguns llocs hi hagué intents de crear un salari igual per a tothom. En el context bèl·lic tota la producció es col·lectivitzà i es desenvoluparen noves iniciatives. Però totes aquestes aspiracions es truncaren amb la decisiva intervenció soviètica que pretenia imposar el seu model i esborrar així l'alternativa llibertària que havia motivat la vinguda al nostre país de nombrosos observadors internacionals solidaris amb la causa dels antifeixistes. Un cop més, Barcelona és descrita com una ciutat revolucionària, ara per Karminski, Kasantzakis, Orwell, Malraux, Leval, Berneri, Fabbri, Nettelau i un llarg etcètera. Molts d'ells constaten que, a partir del 1937, hi ha una involució en el desenvolupament d'un model alternatiu i, a poc a poc, arran del progressiu avanç del feixisme eu-

ropeu, aquesta alternativa queda anorreada.

Amb la reconfiguració del mapa polític, a la fi de la Segona Gran Guerra, semblava que ja no hi havia lloc per als llibertaris en una Europa dividida en dos blocs antagònics. La lluita solitària dels darrers maquis urbans enllaça amb els últims resistents obrers que queden a l'interior de l'estat espanyol. No serà fins a l'aparició —solitària també— dels grups autònoms dels anys 70 que es reivindicaran els mètodes expropiadors dels anys 20. Els autònoms difonen a Catalunya els primers textos situacionistes, barrejats amb reedicions d'obres de Berneri o d'autoria pròpia. Aquests anys la ciutat es commou de dalt a baix amb l'execució sagnant de Xavier Puig Antich i, més tard, amb la mort d'Oriol Solé Sugranyes, membres d'aquests grups.

A poc a poc es va recuperar una part de la tradició anarquista; als barris els veïns reclamen millores urbanes bàsiques, apareix un renovat moviment de lluita per una escola pública de qualitat, i tornen a reviure les idees del racionalisme laic i la llibertat sexual, ara revisada a partir de W. Reich i les innovacions provinents del maig del 68. Hi esclata una eufòria entorn del sindicalisme i les editorials comencen a produir una gran quantitat d'o-

bres destinades a omplir el buit que havien deixat tants anys de censura franquista. Es torna a parlar de l'emancipació de les dones i de la insubmissió militar, ara en parròquies obreres, on es reuneixen els *progres*, que és com s'autoanomenen els anti-franquistes.

Amb la transició s'ensorra en una bona part el moviment veïnal. Molts dels seus membres més combatius s'integren en els partits polítics parlamentaris per lluitar des del poder.

L'últim cop de cua dels moviments llibertaris sembla que és l'ocupació del cinema Princesa, a la Via Laietana, el març del 1996. Aquesta ocupació, que es va acabar amb un desnonament violent, un dia de final d'octubre a la matinada, ha estat l'acció més capdavantera d'un grup que, en certa manera —i adoptant vies més actuals— recupera la tradició dels grups d'afinitat antiautoritaris.

L'ocupació del cinema Princesa era la punta de l'iceberg que mostrava la vitalitat d'un moviment que existia des de feia més de deu anys, amb una cinquantena de cases ocupades a Barcelona i rodalia, i que aquests darrers mesos s'ha reproduït en unes quantes cases ocupades de Sants i de l'Hospitalet de Llobregat.

Dolors Marín

A l'esquerra, obrers de la Maquinista Terrestre y Marítima, una antiga fàbrica de la Barceloneta. A la dreta, una imatge de 1936, amb els carrers plens de cartells antifeixistes que criden a la mobilització.